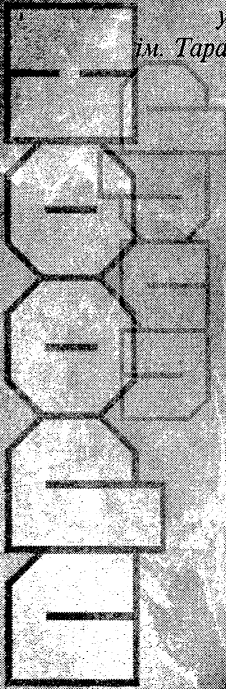

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД
ЗАСТОСУВАННЯ
САНКЦІЙ ООН
НА ПРИКЛАДІ
РОДЕЗІЇ

ПАХІЛЬ В.О.,
здобувач

*Інститут міжнародних
відносин Київського
університету
ім. Тараса Шевченка*

Питання про Південну Родезію перетворилося на об'єкт гострих суперечок між державами-членами ООН у контексті реалізації Декларації про надання незалежності колоніальним країнам¹. Великобританія, намагаючись зберегти вплив в регіоні Південної Африки, рішуче заперечувала можливість приведення Південної Родезії до незалежності під егідою ООН.

Позиції США і СРСР визначалися розвитком блокових протиріч. США проводили стриману політику в Раді Безпеки ООН і, як правило, утримувалися під час голосування по питанню Південної Родезії. В умовах блокування вирішення родезійської проблеми Великобританією така позиція Сполучених Штатів була, фактично, підтримкою британського курсу.

Португалія, ПАР і Франція також виступали послідовними противниками втручання міжнародного товариства у розв'язання родезійської кризи. ПАР підтримувала уряд Сміта у Родезії через однорідність расистської політики урядів обох країн. Схожими міркуваннями керувалася Португалія, яка для збереження власних колоніальних володінь була вимушена вживати заходів з метою уповільнення процесу набуття незалежності країнами африканського континенту. Позиція Франції пояснювалася її небажанням визнати компетентність ООН щодо вирішення алжирського питання.

Активними прихильниками застосування примусових заходів за змістом Глави VII Ста-

туту ООН були африканські і азійські країни, що розвиваються. Країни африканського континенту ототожнювали успішне завершення процесу деколонізації із утвердженням власної державної незалежності. Радянський Союз і країни соціалістичного табору здійснювали підтримку курсу на запровадження санкцій ООН проти режиму Південної Родезії. Африканські, азійські і соціалістичні країни склали антирасистський блок в ООН, який виступав ініціатором вироблення політики рішучих заходів для врегулювання родезійської кризи.

Таке співвідношення сил визначило характер боротьби Організації по ліквідації расистського уряду Південної Родезії протягом першої фази вирішення родезійського питання (1962-1965 рр.).

Підкомітет по Родезії Спеціального комітету 24-х держав з питань деколонізації прийшов до висновку, що уряд Південної Родезії, який отримав владу недемократичним шляхом, проводив політику расової дискримінації. Прийняття Конституції Південної Родезії 6 грудня 1961 року закріпило нерівноправне положення корінного населення країни².

Неспроможність Генеральної Асамблеї змусити Великобританію провести реформи в Південній Родезії спонукала представників Гани, Гвінеї, Марокко і ОАЕ 2 серпня 1963 року направити лист в Раду Безпеки ООН з проханням внести родезійське питання до порядку денного Ради. Лист було підтримано Спеціальним комітетом по деколонізації³ і іншими державами-членами ООН⁴.

У вересні 1963 року Рада Безпеки вперше розглянула проблему Південної Родезії. За проектом резолюції Великобританія повинна була виконати положення відповідних резолюцій Генеральної Асамблеї і припинити передачу озброєння і авіації уряду Південної Родезії. Проте при голосуванні Великобританія застосувала вето і блокувала діяльність Ради Безпеки по Родезії. Прийняття чергової резолюції Генеральної Асамблеї із схожим змістом⁵ не визначило зрушень у цьому зв'язку.

Неконструктивна позиція Сполученого Королівства врешті призвела до того, що події у Південній Родезії почали розгортатися не за британським сценарієм: расистський уряд Сміта, отримавши озброєння, почав орієнтуватися на ПАР і керуватися власними зовнішньополітичними концепціями. В липні 1964 року Ян Сміт заявив про намір його уряду проголосити незалежність в односторонньому порядку.

Загострення родезійської кризи змусило Раду Безпеки ООН в квітні-травні 1965 року вдруге розглянути питання по Південній Родезії. Великобританії довелося змінити позицію, але за інерцією вона продовжувала маневрувати, сподіваючись на те, що расистський уряд не наважиться прого-

лосити незалежність без консультацій із метрополією. Тому резолюція Ради Безпеки №202/1965 мала стриманий і компромісний характер⁶.

Нерішучі дії Ради Безпеки призвели до зворотного ефекту: 11 листопада 1965 року в односторонньому порядку Південна Родезія проголосила незалежність. Вирішення родезійського питання перейшло в другу фазу.

Протягом другого етапу розблокування родезійської кризи часткова зміна позицій опонентів примусових заходів створила можливість узгодження поглядів членів Організації щодо застосування санкцій.

Доповіді Комітету Ради Безпеки по санкціях, створеного резолюцією 253/1968, виявили, що діяльність Комітету була корисною для викриття випадків уникнення дії санкційного режиму проти расистського уряду Сміта. Так, у своїй четвертій доповіді Комітет інформував про експорт м'яса із Південної Родезії в Швейцарію, продаж літака «Middle East Airlands» авіакомпанії «Air Rodesia», купівлю західнонімецькими компаніями родезійської сировини тощо⁷. Виявлення фактів порушення санкцій, розповсюдження інформації про такі випадки здійснювало стримуючий вплив на розширення практики обходу примусових заходів ООН і підвищувало ефективність миротворчої діяльності Організації. Проте, слід зауважити, що Комітет мав лише обмежені можливості у виявленні актів порушення санкцій.

Таким чином, режим міжнародно-правових санкцій ООН проти родезійського уряду складався із різноманітних форм і видів виключення Південної Родезії із міжнародного спілкування, які мали імперативний і, практично, всеохоплюючий характер. Рада Безпеки за період з 1965 по 1979 роки прийняла близько 20-ти резолюцій, які охоплювали широке коло примусових заходів. Санкційний режим включав: невизнання расистського режиму і будь-якого внутрішнього врегулювання під його егідою; розрив всіх дипломатичних, консульських і військових відносин із Південною Родезією; припинення економічних зв'язків із Південною Родезією через заборону імпорту-експорту товарів і сировини, надання фінансово-економічної підтримки расистському режиму; заборону на еміграцію в Південну Родезію і на виїзд із Південної Родезії осіб, які підтримують расистський режим.

Запровадження санкцій ООН протягом другої фази розблокування родезійської кризи стало можливим завдяки узгодженню позицій держав-постійних членів Ради Безпеки. Проте, підходи США і Великобританії до ненасильницьких примусових заходів відрізнялася від тих, якими керувався СРСР і блок афро-азійських країн. Якщо мотиви і цілі антирасистської політики країн, що розвиваються, були зрозумілими, то

аспіративні підходи супердержав диктувалися контекстом Холодної війни і зводилися до використання Організації для боротьби за сфери впливу в регіоні Південної Африки. Радянський Союз був зацікавлений у застосуванні більш серйозних і рішучих заходів ніж економічні і дипломатичні санкції. Повалення режиму Яна Сміта збройними силами під егідою ООН створювало підстави для втручання СРСР у вирішення питань організації державного устрою Зімбабве. Через таке СРСР часто утримувався при голосуванні резолюцій Ради Безпеки про застосування ненасильницьких примусових заходів на знак слабкості таких рішень і став співавтором багатьох ініціатив ООН про застосування збройної сили проти Південної Родезії⁸.

Для Великобританії і США, які блокували всі ініціативи в Раді Безпеки про збройне вторгнення ООНівських підрозділів до Південної Родезії, санкції ООН виступали в ролі засобу створення сприятливих умов для досягнення компромісного рішення по проблемі на основі двосторонніх переговорів і врегулювання кризи поза рамками ООН, але за англійським посередництвом. Така стратегія дозволяла позбавити СРСР можливості дієво впливати на процес демократизації Південної Родезії. Родезійський напрям політики Сполученого Королівства і США призвів до появи так званої «англо-американської ініціативи по Південній Родезії», яка зводилася до спроб домовитися із урядом Яна Сміта про проведення політичного реформування державного устрою Південної Родезії. За таких умов санкції ООН виступали, певною мірою, інструментом реалізації зовнішньополітичних доктрин західних держав.

В 1977 році Великобританія і Сполучені Штати знову висунули пропозиції по врегулюванню родезійського питання. Англо-американський план передбачав проведення вільних виборів, передачу повноважень на перехідний період англійській адміністрації, присутність миротворчих підрозділів ООН⁹.

Ян Сміт висунув альтернативний план, за яким коаліційний уряд повинен був складатися із представників расистської партії і поміркованих африканців. Рада Безпеки у резолюції № 423/1978 від 15 березня 1978 року проголосила таке врегулювання незаконним¹⁰.

З 10 вересня по 15 грудня 1979 року в Ланкастер-Хаусі (Лондон) була проведена конституційна конференція за участю представників уряду Родезії і патріотичного фронту при посередництві лорда Каррінгтона. В ході конференції її учасники дійшли угоди, яка стала підставою для прийняття англійським парламентом «Закону про південно-родезійську конституцію/тимчасове положення» (3 грудня

1979 року). Закон передбачав припинення вогню, поновлення влади Великобританії в Південній Родезії, проведення вільних виборів на основі загального виборчого права.

Ще до закінчення конференції Великобританія в односторонньому порядку проголосила припинення санкцій проти Південної Родезії. Переважна більшість держав-членів ООН розцінила цю акцію як грубе порушення резолюцій Ради Безпеки про застосування примусових заходів, оскільки тільки Рада Безпеки має повноваження для відміни власних рішень. Проте, враховуючи нормалізацію ситуації в Південній Родезії, Рада Безпеки була вимушена постфактум прийняти рішення про зняття санкцій проти цієї країни.

Досвід розблокування родезійської кризи виявив ряд проблем, пов'язаних із застосуванням санкцій ООН. Однією із таких проблем є складність практичної імплементації санкцій. Після прийняття санкційних резолюцій Радою Безпеки і Генеральною Асамблеєю ООН по Південній Родезії, які мали рекомендаційний характер, санкції не отримали належної організаційно-контрольної підтримки в рамках ООН.

Після запровадження обов'язкових санкцій ООН у грудні 1966 року Генеральному Секретареві було доручено регулярно доповідати про їх виконання. Генеральний Секретар звернувся до урядів із проханням надавати йому щомісячно інформацію у стандартному запитальнику. Кожний член Організації використовував власні шляхи виконання санкцій - стандартизованого контролю санкцій, як і незалежної системи перевірки їх виконання не існувало. Комітет Ради Безпеки по санкціям був створений тільки у травні 1968 року після запровадження всеохоплюючих санкцій. Спочатку до складу Комітету входило 7 членів: Великобританія, Франція, США, СРСР і три непостійних члени Ради Безпеки. В 1970 році кількість членів Комітету була збільшена до 15, і в нього увійшли всі члени Ради Безпеки. Комітет проводив регулярні засідання закритого характеру і приймав рішення консенсусом. Він отримував від урядів, а після 1973 року також від приватних осіб і неурядових органів інформацію про порушення санкцій. Комітет розслідував ці порушення, вимагаючи пояснення від відповідних урядів. Протягом 11 років свого існування Комітет отримував в середньому 50 повідомлень щорічно, розслідування великої частини яких здійснювалося впродовж тривалого періоду. Наприклад у 1977 році на розгляді Комітету знаходилися 342 випадки порушення санкцій. Деякі уряди не відповідали на неодноразові запити про надання інформації; інші або затримували відповідь, або надсилали поверхову і незрозумілу інформацію. Посібник із документації та процедур виявлення і ліквідації ви-

падків порушення санкцій, який розглядався впродовж кількох років, так і не був виданий¹¹.

Робота Комітету не характеризувалася узгодженістю: обговорення питань порядку денного позначалося розбіжностями між СРСР та представниками третього світу, з одного боку, і представниками західних країн, з другого боку, щодо доцільності подання Раді Безпеки рекомендації про поширення санкцій на ПАР. Великобританія і США вважали, що це питання виходить за межі повноважень Комітету. Головною зброєю Комітету Ради Безпеки було поширення інформації, проте, у справі по нагляду за випадками порушення санкцій, він був безсилий і міг тільки закликати уряди викривати такі випадки в межах національної юрисдикції.

Надзвичайно негативний вплив на дієвість санкцій ООН проти Південної Родезії здійснила практика порушення санкційного режиму. ПАР і Португалія відмовилися від виконання рішень головних органів ООН щодо примусових заходів і продовжували відкрито співпрацювати із урядом Південної Родезії в економічній царині. Обидві країни не визнали незалежність Південної Родезії де-юре, але де-факто підтримували тісні економічні зв'язки з режимом. За даними Комітету Ради Безпеки на виконання резолюції 253/1968 за період застосування санкцій проти Південної Родезії через територію ПАР і португальського Мозамбіку на світові ринки надходило родезійських товарів на загальну суму біля 500-600 млн дол. США щорічно¹².

Не менш небезпечним було приховане уникнення санкцій з боку держав-членів ООН, які декларативно підтримували примусові заходи, але не досліджували ретельно випадки обходу санкцій на внутрішньодержавному рівні. На думку автора, аксіомою є твердження про залежність політичних рішень урядів розвинених країн від інтересів фінансово-промислових структур: кожна зовнішньополітична доктрина захищає інтереси великого капіталу. Ця закономірність пояснює той факт, що уряд Великобританії, який послідовно виступав за впровадження обов'язкових економічних санкцій проти Південної Родезії після проголошення її незалежності і першим вдався до таких дій в односторонньому порядку, «не помітив» домовленості між дочірніми компаніями SHELL і BP в Південній Африці, які дозволяли родезійському агентству GINTA купувати нафту.

7 квітня 1966 року Сполучене Королівство надіслало лист Голові Ради Безпеки про прибуття в порт Бейра /Португальський Мозамбік/ нафтового танкера «Joannav», яке могло призвести до постачання Родезії значної кількості нафти¹³. 9 квітня 1966 року Рада Безпеки ООН прийняла англійський проект резолюції, у відповідності з якою закликала уряд Вели-

кобританії шляхом застосування сили, якщо буде необхідно, не допустити прибуття в Бейру суден, по відношенню до яких є підстави припустити, що вони везуть нафту до Південної Родезії¹⁴. На виконання цієї резолюції Великобританія встановила ефективну нафтову блокаду Бейри Королівським військово-морським флотом. Втім, нафта продовжувала надходити до Південної Родезії через порти ПАР, блокувати які Великобританія відмовилася, посилаючись на те, що такі дії знаходяться в межах юрисдикції суверенної держави. Ініціативи про запровадження примусових заходів проти порушників нафтового ембарго - ПАР і Португалії - також були відкинуті Сполученим Королівством, США та їх союзниками¹⁵. В цих умовах збройна блокада Бейри перетворилася на демонстративний акт, а нафтове ембарго ООН проти Південної Родезії - на фарс.

Комітет Ради Безпеки по санкціях проти Південної Родезії у період з 1968-79 рр. розслідував приблизно 350 випадків уникнення санкцій. Через прихований саботаж санкцій непрямий експорт Південної Родезії зріс із 8 млн дол. США в 1965 році до 215 млн дол. США в 1970 році¹⁶.

Але апофеозом порушення санкцій ООН стало прийняття Конгресом США постанови, яка дозволила імпортувати хромову руду із Південної Родезії в США, починаючи з 1972 року. Постанова Конгресу вступала в пряме протиріччя із рішенням Ради Безпеки ООН. Представник США в Раді Безпеки пояснив це необхідністю компенсувати кількість сировини, яку деякі держави контрабандним шляхом вивозили із Південної Родезії¹⁷. На порушення своїх зобов'язань за Статутом ООН США продовжували імпортувати хром, нікель та інші матеріали із цієї країни протягом 70-х років.

Практика уникнення санкцій ООН призвела до значного послаблення тиску на родезійських уряд білої меншості і суттєво продовжила термін існування незаконного режиму. Показовими у цьому відношенні є результати анонімного опитування родезійських бізнесменів, зокрема, співробітників Асоціації родезійських промислових підприємств, які відзначили, що «якби південно-родезійська дорога життя була перерізана і якби ПАР не слугувала в якості «чорного ходу» для міжнародної торгівлі... країна не змогла б існувати більше одного місяця»¹⁸.

Застосування обов'язкових санкцій проти Південної Родезії не було оперативним. Рада Безпеки ввела в дію імперативний санкційний режим майже через рік після рішення про запровадження примусових заходів проти уряду Сміта. Очевидно, річна відстрочка була необхідною для британських і американських ТНК для вироблення тактики мінімізації збитків від припинення торговельних зв'язків із родезійськими партне-

рами. Проте, відтягнення терміну запровадження обов'язкових санкцій було використано расистським режимом для пошуку альтернативних експортних ринків, проведення захисних заходів і застосування зустрічних дій. Так, Родезія блокувала виплати громадянам Великобританії, Замбії та Сполучених Штатів і відмовилася виплачувати відсотки по боргах, які гарантував британський уряд, включаючи кредит Світового Банку. Великобританія як відповідальна держава була змушена сплачувати ці відсотки сама. Фінансові контрзаходи звільнили Родезію від необхідності виплати основної частини боргу та відсотків по зобов'язанням на суму біля 160 млн фунтів стерлінгів¹⁹.

Ці та інші факти висвітлюють проблеми, що пов'язані із ефективністю ненасильницьких примусових заходів, але, на думку автора, не виправдовують заперечення важливої ролі цього інструменту врегулювання південно-родезійської кризи. Помилка опонентів санкційної політики ООН полягає в тому, що вони, як правило, досліджують короткострокові результати санкцій і вивчають їх у відриві від інших факторів впливу на расистський уряд Яна Сміта. Санкції ООН проти Південної Родезії потрібно розглядати у якості компонента, який діяв у комбінації із іншими силами антиурядового спрямування. Ефективність санкцій також є більше зрозумілою у дослідженні їх у довгостроковій перспективі.

Автор поділяє точку зору, за якою санкційний режим ООН, не дивлячись на протиправну практику уникнення санкцій і захисні заходи уряду Сміта, завдав руйнівного удару по родезійській економіці.

Санкції збільшили вартість південно-родезійського експорту. Для уникнення санкцій Південна Родезія змушена була продавати дешево, а купувати дорого. Збитки, викликані санкціями додавалися до базової ціни. Родезійські підприємці сплачували додаткові витрати на переорієнтування потоків товарів через третю сторону, комісійні числення посередникам, оформлення фальшивих документів, які приховували дійсне походження товарів. За 14 років санкцій на продаж товарів по заниженим цінам Родезія втратила 1.1 млрд дол. США²⁰.

В 1973 році прем'єр-міністр Ян Сміт змушений був заявити в парламенті: «Запровадження санкцій створило багато проблем в галузі торгівлі. Ми опинилися в такій ситуації, що змушені експортувати нашу продукцію по занижених цінах, а імпортувати товари по завищених цінах. Це має негативні наслідки для нашого платіжного балансу та запасів іноземної валюти»²¹.

Санкції ООН призвели до суттєвих збитків у родезійському сільському господарстві. Особливо постраждала тютюнова галузь. До застосування

санкцій у Південній Родезії було приблизно 3600 білих фермерів, що вирощували тютюн. На 1975 рік їх залишилося лише 1660²².

Великих збитків зазнала автомобільна промисловість. Наприкінці 1966 року, 2 найбільших заводи, що займалися збіркою автомашин, випускали 7 - 8 машин в день проти 21 - 24 у 1965 році. На початку 1967 року обидва заводи змушені були припинити свою роботу²³.

Суттєвих втрат зазнав комерційний сектор. Введення імпортного контролю уряду стимулювало розвиток місцевої промисловості, але за рахунок якості та асортименту. Оскільки місцева промисловість не задовольняла попит, запаси стали скорочуватися. Таким чином, у довгостроковій перспективі жорсткий імпортний контроль почав витісняти з ринку малих підприємців²⁴. У червні 1966 року Голова Асоційованих торговельних палат Південної Родезії Джон Хагс заявив, що «чисельна кількість фірм ведуть боротьбу за своє виживання... але вони не можуть займати такі позиції до нескінченності»²⁵.

У 1967 році «Файнненшл мейл» писала, що під тиском санкцій повільно вмирає родезійська залізнична система. Її експлуатаційний дефіцит зростав кожного дня і на червень 1967 року склав 8 млн. фунтів-стерлінгів²⁶.

На початку 1970-х років дія санкцій ООН була посилена рядом факторів. Розпад португальської колоніальної імперії позбавив Південну Родезію одного із важливих союзників: Мозамбик після отримання незалежності став активним послідовником антирасистських санкцій.

Енергетична криза 1973 року поставила Південну Родезію у ще більш скрутне становище. Країна продовжувала купувати нафту в обхід ембарго ООН через ПАР, але за досить дорогою ціною. Збільшення вартості нафти і нафтопродуктів країнами ОПЕК суттєво погіршило умови нафтової торгівлі Південної Родезії: 1973-76 рр. ціна на нафту, яку імпортувала Південна Родезія збільшилася втричі²⁷. Введення нафтового ембарго ООН, не дивлячись на збереження каналів постачання, змусило расистський уряд платити надто високу ціну за нафту, що наклало обтяжливий податок на родезійську економіку.

В 70-ті роки Замбія і Мозамбик почали збільшувати тиск на Південну Родезію. В 1972 році Замбія переорієнтувала експорт своєї міді через Танзанію. Це завдало серйозних збитків родезійським залізницям. Через закриття замбійських кордонів Південна Родезія втратила головне джерело валютних надходжень. До застосування санкцій Замбія була для Південної Родезії найбільшим експортним ринком, на який приходилося приблизно 65% загального обсягу ро-

дезійського експорту. На 1967 рік вартість південно-родезійських товарів, що збувалися в Замбії, складала лише одну третину вартості товарів, що споживалися Замбією до запровадження санкцій. Повна втрата цих надходжень в 1973 році призвела до потрібного збільшення дефіциту Південної Родезії у сфері надання послуг²⁸.

Санкції ООН впевнили членів національно-визвольного руху Зімбабве в тому, що їхні дії підтримуються Організацією Об'єднаних Націй і міжнародним співтовариством.

Таким чином, автор вважає можливим зробити наступні висновки. Характер санкційної діяльності ООН по вирішенню південно-родезійського питання визначався ступенем зацікавленості країн - постійних членів Ради Безпеки у врегулюванні кризи. Специфіка міжнародних відносин під час холодної війни зумовила блокування конструктивної співпраці держав у рамках Організації. Позиції провідних країн щодо основних форм і методів ліквідації незаконного уряду Яна Сміта свідчили про боротьбу за сфери впливу у південно-африканському регіоні. Наддержави будували свою політику по питанню Південної Родезії на основі категорії національного інтересу - необхідність відновлення і збереження міжнародного миру і безпеки в регіоні під час запровадження санкцій ООН проти Південної Родезії мала другорядний характер.

Застосування санкцій ООН виявилось можливим у межах відповідності миротворчих заходів в рамках ООН із зовнішньополітичними концепціями держав, які визначали розвиток міждержавних відносин протягом визначеного періоду. Західні демократії були зацікавлені у запровадженні економічного і дипломатичного тиску для створення сприятливих умов досягнення односторонньої домовленості з режимом Сміта. Радянський Союз розглядав санкції ООН у якості підготовчого етапу перед застосуванням колективних збройних сил. Таке ставлення до санкцій ООН знижувало ефективність миротворчих дій Організації Об'єднаних Націй.

За своїм характером санкційний режим ООН був всеохоплюючим і імперативним. Рада Безпеки під час запровадження примусових заходів проти Південної Родезії використала практично весь санкційний потенціал Статуту ООН. Проте неоперативне введення в дію санкцій дозволило родезійському урядові вжити ряд захисних заходів серед яких: часткова переорієнтація експорту, розвиток імпортозаміщуючих галузей. Примусовий вплив санкцій було значно понижено внаслідок протиправної практики порушення санкційного режиму рядом країн, які підтримували торговельно-економічні відносини з Південною Родезією. ООН виявилася неспроможною вжити каральних заходів проти порушників санкцій.

ПОСИЛАННЯ

- 1 Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, A/4800/XVI
- 2 Генеральна Асамблея ООН, XVII Сесія. Стенографічні звіти, том III. Нью-Йорк, 1962
- 3 Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/5501
- 4 Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/5801
- 5 Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, A/1883(XVIII)
- 6 Резолюція Ради Безпеки ООН, S/202/1965
- 7 Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/8402
- 8 Документ Ради Безпеки ООН, S/17285. Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/6302
- 9 ООН и современные международные отношения. Отв. ред. Г.П. Жуков. М., Наука, 1986.
- 10 Резолюція Ради Безпеки ООН, S/423/1978
- 11 Резолюція Ради Безпеки ООН, S/460/1979
- 12 Документ Ради Безпеки ООН, S/10229/Add.2
- 13 Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/6302
- 14 Резолюція Ради Безпеки ООН, S/221/1966
- 15 Документ Генеральної Асамблеї ООН, A/6302
- 16 Документ Ради Безпеки ООН, S/PV 1645
- 17 Документ Ради Безпеки ООН, S/1329
- 18 Donald L. Losman. International economic sanctions: the case of Cuba, Israel and Rhodesia. Albuquerque, University of New Mexico Press, 1979.
- 19 Margaret P. Doxey. International Sanction in Contemporary Perspective. New York: St. Martin's Press, 1987.; Резолюція Ради Безпеки ООН, S/328/1973
- 20 Financial Mail. Johannesburg, vol. 23, №1, 6 January, 1967.; 307 E.G Cross, «Economic sanctions as a tool of policy against Rhodesia». The World Economy, vol. 4, №1, March, 1981.
- 21 Harry R. Strack. Sanctions: the case of Rhodesia. Syracuse, Syracuse University Press, 1978.
- 22 Donald L. Losman. International economic sanctions: the case of Cuba, Israel and Rhodesia. Albuquerque, University of New Mexico Press, 1979.
- 23 R.B. Sutcliffe. «Rhodesian trade since UDI». The World Today, October, 1967.
- 24 Financial Mail. Johannesburg, vol. 19, №12, 25 March, 1966.
- 25 Financial Mail. Johannesburg, vol. 22, №11, 10 June, 1966.
- 26 Financial Mail. Johannesburg, vol. 24, №6, 12 May, 1967.
- 27 Harry R. Strack. Sanctions: the case of Rhodesia. Syracuse, Syracuse University Press, 1978.
- 28 Donald L. Losman. International economic sanctions: the case of Cuba, Israel and Rhodesia. Albuquerque, University of New Mexico Press, 1979.

Проте, автор вважає, що санкції у довгостроковому періоді виявилися досить ефективними і, у поєднанні з іншими факторами, призвели до краху расистського уряду білої меншості. Не дивлячись на той факт, що діяльність ТНК до деякої міри утруднила реалізацію ідеї повної економічної ізоляції, санкції стали обтяжливим тягарем для економіки Південної Родезії, сприяли її стагнації. Ненавільницькі примусові заходи, що їх застосовувала ООН проти Південної Родезії, не тільки здійснювали психологічний вплив на суб'єктивну внутрішньодержавної діяльності цієї країни, але і підривали економічні можливості расистського уряду вести війну із національно-визвольним рухом чорношкірого населення Зімбабве. Таким чином, санкції ООН у комбінації із політичним та дипломатичним тиском, із збройною боротьбою руху опору спричинили демократичні перетворення у Південній Родезії.